Poliisitarkastaja Antti Simanainen

Lakivaliokunta

lav@eduskunta.fi

HE 66/2015 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi esitutkintalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi

Esityksessä ehdotetaan muutettaviksi esitutkintalakia, oikeudenkäymiskaarta, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annettua lakia, vankeuslakia, tutkintavankeuslakia, poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettua lakia, henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annettua lakia, rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annettua lakia sekä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia. Ehdotetuilla muutoksilla pantaisiin täytäntöön rikoksen uhrin oikeuksia, tukea ja suojelua koskeva direktiivi.

Sisäministeriön edustaja on ollut mukana oikeusministeriön asettamassa uhridirektiivin täytäntöönpanoa valmistelleessa työryhmässä ja sisäministeriötä on kuultu tämän hallituksen esityksen valmistelun yhteydessä.

Sisäministeriö pitää esitettyä lakimuutosta kannatettavana ja rikoksen uhrin asemaa parantavana.

Sisäministeriö esittää lausuntonaan seuraavaa:

Rikosilmoituksesta annettava kirjallinen vahvistus

Kirjallisen vahvistuksen antamisesta ei nykyisin säädetä esitutkintalaissa, joten esityksessä ehdotetaan, että sitä koskeva säännös lisätään rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamista koskevaan esitutkintalain 3 luvun 1 §:ään. Nykyinen asianosaisille annettava ilmoitusjäljennös täyttää sisällöltään uhridirektiivin vaatimukset siitä, mitä tietoja asianomistajan tekemästä rikosilmoituksesta annettavassa kirjallisessa vahvistuksessa tulee olla. Kirjallinen vahvistus voisi olla myös muu asiakirja, joka sisältää direktiivin edellyttämät ilmoituksen tekemistä ja ilmoitettua rikosta tai tapahtumaa koskevat perustiedot.

Sisäministeriö näkee tämän kohdan merkittäväksi muutokseksi, koska säännös velvoittaa esitutkintaviranomaista lähettämään asianomistajan tekemästä rikosilmoituksesta kirjallisen vahvistuksen asianomistajalle ilman asianomistajan pyyntöä. Kirjalliseksi vahvistukseksi tulee nykyisin katsoa myös digitalisessa muodossa oleva viesti, esimerkiksi sähköpostiviesti. Säädös lisää merkittävästi poliisin toimistotehtäviä, koska kaikista asianomistajan tekemistä rikosilmoituksista tulee automaattisesti lähettää vahvistus jollakin menetelmällä asianomistajalle. Toimenpide lisää poliisin tutkinnan kustannuksia käytettynä työaikana ja mm. postikustannuksina.

Asianomistajalle tehtävät ilmoitukset

Esityksessä ehdotetaan täydennettäväksi esitutkintalain säännöksiä, jotka koskevat velvollisuutta ilmoittaa asianomistajalle hänen oikeuksistaan esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä. Ehdotuksessa säädettäisiin muun muassa velvollisuudesta ilmoittaa asianomistajalle käytettävissä olevista tukipalveluista, mahdollisesta oikeudesta mak-

Postiosoite:
Sisäministeriö
PL 26
00023 Valtioneuvosto

Käyntiosoitteet:
Erottajankatu 2
Helsinki

Puhelin:
Vaihde
0295 480 171
Faksi:
09 1604 4635

Virkasähköpostiosoite:
kirjaamo@intermin.fi
www.intermin.fi

suttomaan oikeusapuun sekä käytettävissä olevista keinoista asianomistajan suojelemiseksi terveyteen tai turvallisuuteen kohdistuvalta uhalta. Pykälässä säädettäisiin myös velvollisuudesta ilmoittaa asianomistajalle hänen oikeudestaan saada tieto esitutkinnan toimittamatta jättämistä tai lopettamista taikka syyttämättä jättämistä koskevasta päätöksestä sekä hänen oikeudestaan saada tieto asian käsittelystä, tuomioistuinkäsittelyn ajasta ja paikasta sekä rikosasiassa annetusta tuomiosta. Asianomistajalle olisi ilmoitettava hänen oikeuksistaan siinä laajuudessa kuin se erityisesti asianomistajan henkilöön liittyvät seikat ja rikoksen laatu huomioon ottaen on tarpeen.

Osaa lakiesitykseen kirjoitetuista ilmoituksista toteutetaan käytännössä jo nyt esitutkinnan aikana. Asiakohdassa tehtävät ilmoitukset tulevat käsiteltäväksi asianomistajan kanssa pääsääntöisesti kuulustelun yhteydessä, joten toimenpiteet tulevat pidentämään kuulusteluaikaa.

Asianomistajan oikeus käännöksiin

Direktiivi edellyttää, että uhri saa pyynnöstään käännöksen tiedoista, jotka ovat välttämättömiä, jotta uhri voi käyttää oikeuksiaan rikosoikeudellisessa menettelyssä. Tällaisten tietojen on sisällettävä ainakin päätös lopettaa uhriin kohdistuneeseen rikokseen liittyvä rikosoikeudellinen menettely ja, uhrin pyynnöstä, tällaisen päätöksen perustelut tai lyhyt yhteenveto niistä. Lisäksi direktiivissä edellytetään, että uhri saa pyynnöstään käännöksen rikosilmoituksesta annettavasta kirjallisesta vahvistuksesta.

Sisäministeriön näkemyksen mukaan esitetyt vaatimukset asiakirjojen kääntämisestä lisäävät poliisin kustannuksia. Poliisin rikosilmoitusjärjestelmän tilastotietojen mukaan Suomessa on kirjattu viime vuosina noin 15 000 sellaista rikoslakirikosta, joissa ulkomaalainen henkilö on asianomistajana. Direktiivin edellyttämien käännösten voidaan arvioida lisääntyvän noin kolmasosassa ilmoitetuista rikoksista eli 5 000 rikosasiassa. Kirjallisten käännösten voidaan arvioida lisääntyvän edellä mainituista tapauksista noin puolessa eli 2 500 rikosasiassa. Jos arvioidaan ehdotusten lisäävän käännösten määrää niin, että yhdessä asiassa tarvitaan noin kahden sivun kääntämistä ja sivun kääntäminen maksaa noin 60 euroa, ehdotukset lisäisivät poliisin käännöskustannuksia 300 000 eurolla vuodessa. Direktiivistä aiheutuu siten sisäministeriön hallinnonalalle vuodesta 2016 alkaen noin 300 000 euron vuotuiset lisämenot. Nämä kustannukset tulee huomioida lisäyksenä seuraavina vuosina yhä vähenevissä poliisitoiminnan rahoituskehyksissä.

Tutkintavangin vapauttaminen

Esityksessä ehdotetaan, että henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuneen rikoksen tai seksuaalirikoksen asianomistajalla olisi halutessaan oikeus saada ilmoitus vangin tai tutkintavangin vapauttamisesta ja tietyin edellytyksin muusta vankilasta poistumisesta.

Asia koskee poliisia tutkintavangin vapauttamisen yhteydessä ja edellyttää, että asianomistajalle on tällaisesta mahdollisuudesta kerrottu ja sovittu yhteydenpitotavasta. Asia tulee lisäämään poliisin esitutkinnan aikana tekemiä toimenpiteitä.

Asianomistajan henkilökohtainen arviointi

Esitutkintalakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 9 a pykälä, jossa säädettäisiin asianomistajalle tehtävästä henkilökohtaisesta arvioinnista, jonka tarkoituksena olisi asianomistajan haavoittuvuuden ja erityisen suojelun tarpeen tunnistaminen sekä asianomistajan mahdollisesti tarvitsemien erityistoimenpiteiden määrittäminen. Ehdotetun uuden pykälän mukaan esitutkintaviranomaisen olisi ilman aiheetonta viivytystä arvioitava, mitkä erityiset toimenpiteet asianomistajan suojelemiseksi asiaa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä käsiteltäessä voivat olla tarpeen. Esitutkintaviranomaisen tulisi arvioida tarvetta erityistoimenpiteisiin, joiden tarkoituksena on asianomistajan suojeleminen lisäkärsimykseltä, pelottelulta ja kostotoimilta asiaa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä käsiteltäessä. Nämä toimenpiteet liittyvät asianomistajan kuulusteluun esitutkinnassa ja asianomistajan kuulemiseen asiaa tuomioistuimessa käsiteltäessä.

Lakiesityksen mukaan arviointia tehtäessä olisi otettava huomioon asianomistajan käsitys toimenpiteen tarpeellisuudesta. Direktiivin mukaan henkilökohtainen arviointi on tehtävä läheisessä yhteistyössä uhrin kanssa, ja siinä on otettava huomioon hänen toiveensa, myös siinä tapauksessa, että hän ei halua käyttää direktiivissä säädettyjä erityistoimenpiteitä. Kun esitutkintaviranomainen kertoisi asianomistajalle tuomioistuimessa käytettävissä olevista erityistoimenpiteistä, esitutkintaviranomaisen tulisi kertoa asianomistajalle myös, että esitutkintaviranomaisen arvio ei sido tuomioistuinta ja tuomioistuimen ratkaisu voisi siten poiketa tästä arviosta.

Jos asianomistajan arvioidaan olevan pykälässä tarkoitettujen erityistoimenpiteiden tarpeessa asiaa tuomioistuimessa käsiteltäessä, arvioinnin lopputuloksesta olisi tehtävä merkintä esitutkintapöytäkirjaan ja syyttäjän tulisi ilmoittaa siitä tuomioistuimelle.

Sisäministeriön näkemyksen mukaan tämän toimenpiteen toteuttaminen tulee vaatimaan paljon uutta lisätyötä esitutkintaviranomaiselta, joka lisää rikosasian tutkinta-aikaa ja poliisin kustannuksia. Direktiivi edellyttää, että arviointi suoritetaan kaikissa niissä rikoksissa, joissa on asianomistaja. Osa arvioinnin toimenpiteistä tulee suorittaa jo ennen kuulustelun aloittamista.

Arviointi tulee dokumentoida riittävästi, jotta asianomistajan tarpeesta voidaan välittää oikeaa tietoa syyttäjälle ja tuomioistuimelle. Näin varmistetaan sekä asianomistajan että esitutkintaviranomaisen oikeusturva. Lakiesityksessä todetaan, että arvioinnin lopputuloksesta on tehtävä merkintä esitutkintapöytäkirjaan. Lakiesityksen puutteena tältä osin on, ettei siinä ilmaista mitään kantaa tehdyn arvioinnin julkisuusasteeseen.

Esityksen uuteen pykälään on kirjattu esitutkintaviranomaisen velvollisuus kuulla syyttäjää erityisen suojelun tarpeesta. Sisäministeriö pitää esitettyä lisätystä tarpeettomana, koska esitutkintalain 5 luvun säännökset esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyöstä kattaa tämänkin asian riittävästi. Esitutkintalain muissakaan yksittäisissä pykälissä ei ole vastaavaa syyttäjän kuulemisvelvollisuutta esitutkintaviranomaisen suorittamien toimenpiteiden suhteen.

Samaan pykälään on kirjattu myös, että esitutkinnan päättämisen jälkeen arvioinnin tekemisestä uudelleen päättää syyttäjä. Sisäministeriön näkemyksen mukaan ei ole riittävää, että asiasta säädetään vain esitutkintalaissa. On otettava huomioon, että asianomistajan suojelutarpeen arviointi ja todellinen tarve voi tulla ilmi vasta oikeuskäsittelyn alkaessa. Kun huomioidaan, että esitutkinnassa tehty arvio ei ole sitova ja se ei rajoita tuomioistuimen harkintavaltaa, tulisi asiasta säätää myös syyttäjää ja tuomioistuinta koskevassa lainsäädännössä.

Sisäministeriö toteaa lisäksi, että asian osalta poliisi joutuu myös kouluttamaan kaikki rikostutkintaa tekevät tutkijansa pikaisesti lain tultua voimaan.

Asianomistajan arvioinnin julkisuus

Direktiivin 22 artikla edellyttää, että uhrista tehdään hyvissä ajoin henkilökohtainen arviointi erityisten suojelutarpeiden selvittämiseksi ja sen määrittämiseksi, hyötyisikö uhri ja missä määrindirektiivin mukaisista erityistoimenpiteistä sen johdosta, että uhri on erityisen altis toissijaiselle ja toistuvalle uhriksi joutumiselle, pelottelulle ja kostotoimille. Artiklan mukaan henkilökohtaisessa arvioinnissa on otettava huomioon erityisesti uhrin henkilökohtaiset ominaisuudet, rikoksen tyyppi tai luonne ja rikoksen olosuhteet. Direktiivin perustelujen mukaan uhrin huolten ja pelkojen, jotka liittyvät oikeudelliseen menettelyyn, olisi oltava ratkaisevassa asemassa, kun arvioidaan uhrin tarvetta tiettyyn toimenpiteeseen. Kuitenkin direktiivin 20 artiklan mukaan säädöstä on sovellettava puolustukselle kuuluvia oikeuksia rajoittamatta ja oikeudellista harkintavaltaa koskevien sääntöjen mukaisesti.

Sisäministeriön näkemyksen mukaan asianomistajan arvioinnissa esitutkintaviranomaisen pitää kirjata näkyviin asianomistajan esittämän suojelun tarpeen perusteeksi esittämiä seikkoja, jotka voivat olla hyvinkin arkaluontoisia. Nämä asiat tulevat siten myöhemmin myös vastaajan tietoon. Esitutkintaviranomainen joutuukin tämän lakiesityksen mukaan kertomaan asianomistajalle arvioinnin alussa, että kaikki tiedot, jota hän ilmoittaa ja jotka kirjataan arviointiin suojelutarpeen perusteiksi, tulevat vastaajan tietoon.

04.11.2015

Tämä voi johtaa siihen, että asianomistaja ei uskalla kertoa oikeita perusteita suojelutarpeen arvioimiseksi ja ei siksi tule saamaan sitä suojelua, jota direktiivi edellyttäisi. Nämä tarpeet kohtaavat todennäköisesti erityisesti nuoria asianomistajia sekä järjestäytyneen rikollisuuden uhreja.

Sisäministeriö esittääkin, että tältä osin tiedot säädettäisiin tarpeellisin osin salassa pidettäväksi.

Poliisitarkastaja Antti Simanainen

Tiedoksi

Petteri Orpo
Päivi Nerg
Mikko Kortelainen
Kauko Aaltomaa
Sanna Heikinheimo
Anja Sademies, Tiina Landstöm, Riitta Joensuu, Annamaija Vihervirta
oikeus@intermin.fi
lainsaadantoyksikko_poliisiosasto@intermin.fi